

ERNE KIRALJI (1919, Subotica–2007, Novi Sad)

Erne Kiralji, kompozitor, etnomuzikolog, melograf, radiofonista, improvizator i muzički izvođač, rodio se u Subotici, u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 1919. godine. U rodnom gradu je završio osnovnu i muzičku školu na odseku za duvačke instrumente (truba). Radio je u gradskom orkestru u Novom Sadu, kao i u orkestru Srpskog narodnog pozorišta. Bio je zaposlen kao muzički urednik Radio Novog Sada, a delovao je i kao horski dirigent u nekoliko ansambala.

U svrhu otkrivanja novih zvučnih prostora i puteva organizacije muzičkog dela, Kiralji je mnogo svojih kompozicija bazirao na improvizaciji i beležio ih je u vidu muzičke grafike. Dela koja su nastala na ovaj način su: „Sonata geometrica”, „Actiones”, „Flora 2”, „Flora 7” i druga. U svrhu prezentacije ovih svojih originalnih kompozicija Kiralji se priklonio i graditeljstvu instrumenata i sam je konstruisao nekoliko do tada nepoznatih instrumenata kao što su citrafon i tablofon, na kojima je i lično izvodio svoje kompozicije. Kiralji je bio pionir jugoslovenske elektro-akustičke muzike i ustanovio je neraskidive veze između sintetičkih zvukova i zvukova proizvedenih glasom ili sviranjem instrumenata, kako autentičnih tako i modernih. Na ovu sintezu su verovatno uticale vizuelno-sonične slike iz Kiraljevog ranog perioda detinjstva kada je, po sopstvenom svedočenju, rastao uz zvuke glasa njegove majke koja je pevala tradicionalne mađarske narodne pesme uz konstantni klopot mašine za šivenje.

Kiralji nije bio školovan u pogledu kompozicije, ali je bio tokom čitavog života samouk i izuzetno radoznao, proučavajući svaki segment i element komponovanja do najsitnijih detalja, tako da je komponovao i kompleksna dela kao što su ona za orkestar, od kojih treba pomenuti: „Diptychon No. 1“, „Kroz maglu”, „Priča o vuku”, „Intermezzo”, „Actiones”, „Reflexion 8”, „Zingarella” i druga.

Ljudski glas, naročito ženski, imao je u Kiraljevim kompozicijama posebno mesto i on ga je tretirao jednako kao i ostale instrumente, ponekad stavljaajući vokalne protagoniste u nezavidan položaj krajnjih ekstremnih sfera u pogledu intenziteta izraza, međutim on je sam birao saradnike sa kojima će istraživati sonične sfere, te je tako njegova supruga Katalin Ladik, inače čuvena avangardna novosadska umetnica, pesnikinja i performer, dobijala prominentnu ulogu u njihovoj zajedničkoj kreaciji. Ovom saradnjom Kiralj je i kroz praktičnu primenu javno svedočio svoje zastupanje otvorenog dela, dakle teze da je kompozitor tu da stvori okvir, a da su izvođači ti koji ga zaokružuju, donekle, te da se delo završava tek u spoznaji slušaoca/gledaoca. Kiralj je Ladikovoj, kako to kaže Bojana Radovanović, između ostalog, otkrio bogatstva tradicionalne muzike koju je revnosno sakupljao, dok je ona svojom izvođačkom i pisanom praksom na vrlo osoben način uobličavala njegova dela koja su sadržala vokalni part.

Kompozicije koje su nastale u vidu solo-pesama povezanih u cikluse ili kao poeme za solo glas i klavir, ili orkestarsku pratnju, naročito su interesantne, jer su one često bazirane na folklornim idiomima, najčešće mađarskih narodnih melodija. Dela komponovana na ovaj način su: „Ponoćni rondo” i „Kamena ploča” za glas i klavir na stihove mađarskih pesnika; „Reflexió no. 6” za vokal i gudački orkestar; „Lamento - Četiri vranca lete za mnom” za vokal i instrumentalni ansambl; „Flores - Mađarske ljubavne pesme” za vokal i instrumente; „Tačke i linije” za vokal i instrumentalni

ansambl; „Crno belo” za vokal i instrumentalni ansambl; „Cantus No 14.” za vokal i gudački orkestar i druga.

Stvarao je i kompozicije za mešovite horove uz instrumentalnu pratnju, posebno one koje su bazirane na obradama pesama Mađara iz Vojvodine.

Nisu bila retka ni dela u kojima je Kiralji davao novi život jednom žanru, koji je u drugoj polovini 20. veka skoro potpuno iščezao, a reč je o melodrami, odnosno delu u kojem recitator priča sa manje ili više intenziteta nad muzičkom pratnjom. Od ovih dela treba napomenuti lucidna ostvarenja, kao što su: „Beračica kudeljke - apsurdna priča za recitatora i udaraljke”, „Natpis na balonu” za recitatotra, flautu i gudački orkestar i druga.

Ono što treba napomenuti kada je ovaj autor u pitanju je posvećenost muzici za decu. On je za decu komponovao mnogo muzičkih komada, stvarao je za dečje horove i orkestre, kao i pesme za glas i klavir posvećene deci. Proučavao je za života dečji folklor i u ovome nalazio naročiti vid inspiracije.

Kamernoj muzici je Kiralji posvetio značajan deo svog ukupnog opusa, a dela koja su nastala u ovom žanru su: „Varijacije za gudački kvartet, flautu i klavir”, „Svita za klarinet i klavir”, „Polynom A+B” za duvačke instrumente, „Burlesca” za duvački kvintet i druge.

Naročito su značajna njegova dela koja je komponovao specifično za instrumente koje je sam konstruisao, ili njihove kombinacije sa tradicionalnim instrumentima, kao što su: „Sonata za dva recitatora i citrafon”, „Poema o zori za citrafon i magnetofon”, „Alfabetum za tablofon” i druga.

Kiralji je bio član Saveza udruženja folklorista Jugoslavije od 1959. do 1973. godine i aktivno je učestvovao u njegovom radu kroz istraživanje, pisanje i objavljivanje stručnih tekstova u zbornicima sa naučnih konferencija iz oblasti etnomuzikologije. Pisao je i obrađivao teme koje govore o autentičnom folkloru Srba, Mađara, Roma, ali je pisao i tekstove koji se tiču socijološko-psihološkog tumačenja uloge muzike u komunističkom društvu Socijalističke federativne republike Jugoslavije. Ono što predstavlja njegov najznačajniji doprinos je upoređivanje razlika i sličnosti muzičko-folklornih elemenata nacionalnih zajednica u Vojvodini koje vekovima žive na ovom području.

Pored beleženja tradicionalnog folkloru i sveta koji on sa sobom nosi, a koji spaja drevna vremena sa sadašnjošću u jednom poluimaginarom svetu, Kiralji je živeo i u ovom realnom svetu, obeleženom socijalističkim realizmom sa avangardnim tendencijama, oslonjenim na temeljima narodne umetnosti, ali ipak sklonim ekperimentisanju i manje ili više latentnom otklonu od te iste umetnosti.

Negde približno u istom periodu, od 1955. do 1972. godine, Kiralji je bio član i rukovodilac muzikološke sekcije koja je delovala kao deo etnološkog odeljenja nekadašnjeg Vojvođanskog muzeja (danas je to Muzej Vojvodine). Kiralji je bio angažovan kao stručnjak u oblasti etnomuzikologije, a tada je bio zaposlen kao muzički urednik u Radio Novom Sadu, sa specifičnim zadatkom odlaska na teren, beleženja i snimanja tradicionalne muzike uz pomoć magnetofona. On je ovom

zadatku pristupio sa velikom dozom sistematičnosti i odgovornosti, te je zabeležio vredan i bogat opus od 156 magnetofonskih traka sa tehničkim listama koje sadrže podatke o obrađenoj predmetnoj građi, kao i melografskim listama sa zapisanim melodijama.

Kiralji je i autor više specijalizovanih emisija koje su produkcijski kreirane i emitovane na Radio televiziji Novi Sad. U tim emisijama on je objašnjavao koncept svog etnomuzikološkog pristupa beleženju tradicionalne muzike, ali i svoje viđenje veze između zvukova i boja, zatim elektronskog zvuka i različitih vrsta instrumenata koji su služili da se takav zvuk proizvede, a nekoliko takvih je konstruisao i sam Erno Kiralji. O njemu su specijalizovane autorske emisije radili i muzikolozi, na čelu sa Dušanom Mihalekom, renomiranim muzikologom, dugogodišnjim glavnim i odgovornim urednikom muzičke redakcije na Radiju Novi Sad.

Zbog specifičnosti Kiraljeve muzike u izvođačkom pogledu, njegovu muziku, posebno onu eksperimentalno-avangardnog tipa, izvode ansambl i orkestri specijalizovani za izvođenje savremene muzike, a naročito ansambl „Studio 6“, koji je osnovan 2012. godine upravo sa ciljem da neguje, izvodi i snima savremenu muziku. Po svedočenju samih članova, muzika Erne Kiralja je bila trajna inspiracija ovog ansambla i oni su u svrhu autentičnog predstavljanja i izvođenja Kiraljeve muzike, nabavili njegove instrumente, citrafon i tablafon, kao i originalne njegove rukopise koje su nabavljali od Kiraljevog sina Davida Žolta, koji je i sam kompozitor i producent koji živi i radi u Mađarskoj, kao i od pomenute supruge Katalin Ladik. U cilju proučavanja Kiraljevih partitura, članovi ansambla su stupili i u kontakt sa Mađarskom akademijom nauka, gde se čuvaju Kiraljeve kompozicije i spisi.

Kiralji je bio aktivan i u oblasti filmske muzike i radiofonije. Takođe, bavio se melografijom, a napisao je i veći broj etnomuzikoloških studija, udžbenik za citru i mnogobrojne članke i kritike koje su objavljivane u dnevnim listovima ili emitovane na radiju.

Dobitnik je „Nagrade oslobođenje Vojvodine“ 1990. godine, a proglašen je za redovnog člana Mađarske akademije nauka 1995. godine.

Umro je u Novom Sadu, 14. decembra 2007.

Muzički primeri:

Erno Kiralji, [Sonetto 114](#), (tape: Stevan Kovač Tikmajer), Ansambl „Studio 6“, snimano uživo u „Studiju 6“ Radio televizije Srbije, Beograd, 2013. godine;

Erno Kiralji, [Sonata geometrica](#), [Actiones](#), [Sonetto prema Mikelandelu](#), [Crno-Belo prema Kandinskom](#), [Phoenix i Varijacije na slovo B \(izbor iz dela\)](#), Ansambl „Studio 6“, (Katalin Ladik, vokal), Kulturna stanica „Svilara“, Novi Sad, 2019. godine.